

YENİ BÖLGESELCİLİK TARTIŞMALARI PERSPEKTİFİNDE TÜRK DEVLETLERİ TEŞKİLATI

Berna SARICA

-

Uep Rapor No: 1
16.09.2024

Berna Sarıca - AVİM UEP Katılımcısı

Özet

Bölgeselcilik tartışmaları tarih boyunca farklı konseptler ve sorunsallar üzerinden konjonktürel değişimlere bağlı olarak değişim, dönüşüm içerisinde olmuştur. 1950'lerde ve 1980'lerde ele alınan bölgeselcilik tartışmaları, eski (hegemonik) bölgeselcilik, 1990'lardaki bölgeselcilik tartışmaları ise yeni bölgeselcilik olarak literatürde kendine yer buldu. Türk Devletleri Teşkilatı ise 1992'deki Türkçe Konuşan Devletler Zirvesi ile temelleri atılmış, 2009'da Nahçıvan Anlaşması ile kurumsallaşarak Türk Keneşi'ne evrilmiş ve 2021'de uluslararası sistemde Türk Devletleri Teşkilatı olarak yerini almıştır. Bu çalışmada kısaca yeni bölgeselcilik tartışmaları ele alınacak, Türk Devletleri Teşkilatının yapısı incelenecek ve yeni bölgeselcilik tartışmaları bağlamında Türk Devletleri Teşkilatının bu tartışmaların neresinde yer aldığı sorusuna cevap aranacaktır.

Anahtar Kelimeler: Türk Devletleri Teşkilatı, Bölgeselleşme, Yeni Bölgeselcilik

1. Giriş

Bölgeselcilik kavramı uluslararası ilişkilerde farklı teorisyenlerce konjonktürel değişimlere göre çeşitli şekillerde tanımlanmıştır. 1950'lerde entegrasyonla ilişkilendirilen bölgeselcilik, realist konsept ve çıkarlara dayanan ekonomik, siyasi ve askeri faktörlerle sınırlıydı. 1980'lerde küreselleşme karşıtı bir perspektifle ivme kazanan tartışmalar, 1930'ların korumacı politikalarıyla ilişkilendirildi. Bipolar dünya düzeninde ortaya çıkan eski bölgeselcilik yaklaşımı devlet ve Avrupa merkezli bir yaklaşım olup, Avrupa modeline göre inşa edilmiştir.[1]

1990'larda Sovyetler Birliği'nin çöküşü ve Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle, bölgeselcilik kavramı değişerek "yeni bölgeselcilik" adını aldı. Yeni bölgeselcilik, realist temeller yerine inşacı temellere dayanır, Avrupa merkezli değil, genellikle üçüncü dünya ülkeleri tarafından benimsenir ve küreselleşmeye karşı değil, onun bir parçası olarak gelişir [2]. Bu yaklaşım, "hard power" yerine "soft power" konularına odaklanır ve diğer bölgesel örgütlerle iş birliğine açık bir tutum sergiler.

Türk Devletleri Teşkilatını (TDT) ele aldığımızda, çıkış noktasının 1992 yılında Türk Dili Konuşan Devlet Başkanları Zirvesi olduğunu görürüz. 2009 yılında Nahçıvan Anlaşması ile Türk Keneşi'ne dönüşen bu zirve, 2021 yılında Nursultan Nazarbayev'in önerisiyle Türk Devletleri Teşkilatı adını almıştır. Başlangıçta ortak dil, tarih ve kültür ekseninde ortaya çıkmıştır. Zamanla ekonomi, ulaşım, enerji, güvenlik, eğitim, medya, teknoloji, tarım ve ekoloji gibi birçok alanda da projeler geliştirerek genişlemiştir. Aynı zamanda TDT küresel ve bölgesel krizler, ihtilaflar ve savaşlara karşı barışçıl ve çözüm odaklı bir yaklaşım benimsemiştir. Örgüt, hegemonya karşıtı bir tutum sergilemekte, devletlerin veya diğer uluslararası örgütlerin içişlerine karışmaktan kaçınmakta ve ötekileştirici politikalar yerine bütünleştirici politikalar izlemektedir.

Bu çalışmada, öncelikle yeni bölgeselcilik tartışmaları kısaca incelenecek ve ardından Türk Devletleri Teşkilatı'nın (TDT) gelişim süreci ele alınacaktır. Son olarak, bir diplomat olan ve Türk Devletleri Teşkilatında altı sene uluslararası memur olarak görev yapan Pelin Musabay Bakinin[3] *La Coopération Entre Les Pays Turcophones Et Le Nouveau Régionalisme* adlı tezinden esinlenerek, TDTnin yeni bölgeselcilik tartışmaları içerisinde nerede yer aldığı sorusuna cevap aranacaktır.

2. Yeni Bölgeselcilik Tartışmaları

Bölge kavramı Latince yön anlamına gelen regio ve yönetme ya da komuta verme

anlamına gelen regere fiilinden türemiştir.[4] Söderbauna göre bölge kavramı süreç içerisinde belli bir sınırı veya genellikle bir eyaleti belirtmek için kullanılmıştır.[5] Uluslararası ilişkiler literatüründe bölgeselcilik kavramı ise Hettnenin ifade ettiği üzere bölgeselcilikten ne kast edildiğine bağlıdır. Bölgeselcilik üzerine birçok teorisyen birçok farklı tanımlamalarda bulunmuşlardır. O yüzden literatürde ortak bir kavram üzerinde anlaşmaya varılamamıştır. Bu noktada bir değil birden fazla bölgeselciliğin varlığından söz etmek mümkündür. Tüm bu farklılıkların nedenini ise, uluslararası sistemin konjonktürel değişimlerine ve bölgeselcilik kavramının da bu değişimlerden etkilenmesine bağlayabiliriz. Söz konusu konjonktürel değişimleri 1950ler, 1980ler, 1990lar ve günümüz olarak dört farklı döneme ayırarak inceleyebiliriz.

Eski (hegemonik) bölgeselcilik tartışmaları 1950ler ve 1980lerdeki tartışmaları kapsar. Buradaki tartışmalar genel hatlarıyla realist çerçeve üzerinden ilerlemiştir. Bölgeselleşme konsept olarak güvenlik, politik ve ekonomik temeller üzerine bina edilmiştir. 1950lerde bir entegrasyon süreci olarak görülen bölgeselleşme, 1980lerde küreselleşmeye rakip, küresel düzen için bir tehdit olarak görülmektedir. Bu bağlamda Avrupa Birliği (AB) eski bölgeselcilik tartışmaları içerisinde en çarpıcı ve kapsamlı örneklerden biridir. AB'nin bu konudaki deneyimleri, pek çok açıdan incelenebilir. ABnin kökenine indiğimizde, Avrupalılık fikri (geniş anlamda tarihsel, kültürel ve dilsel farklılıklara rağmen Avrupanın tek bir siyasi topluluk oluşturduğu inancı) 1945ten çok daha önce ortaya çıkmıştır.[6] 16. Yüzyıldaki Reformasyondan önce Romaya bağlılık Papalıka Avrupanın büyük bir kısmında ulus-ötesi otorite hüvviyeti kazandırmıştır.[7] Avrupa devletler sistemi ortaya çıktıktan sonra bile Rousseau, sosyalist Saint-Simon (1760-1825) ve milliyetçi Mazzini (1805-1872) gibi birçok düşünür Avrupa çapında siyasi kurumların oluşmasını önermekteydiler. [8] Yine ilerleyen süreçlerde Robert Schuman ve Jean Monnetın bütünleşmiş Avrupa fikirleri de ön plana çıkmaktadır. Ancak, 20. Yüzyılın ikinci yarısına kadar bu tür arzular ümitsizce ütopya düzeyinde kaldı.[9] Ve en nihayetinde dönemin Fransa Dışişleri Bakanı Schumanın girişimiyle 1952de Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT) kuruldu.[10] Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğunun (AKÇT) kurulma nedenlerini ele aldığımızda, birkaç temel unsur öne çıkmaktadır. İlk olarak, savaşların yıkıma uğrattığı Avrupada ekonomik yeniden yapılanmanın sağlanması amacıyla iş birliği yapılması ve daha geniş bir piyasa oluşturulması gerekliliği vurgulanmıştır. Ayrıca, 1870-1871 yıllarındaki Fransa-Prusya Savaşının yol açtığı derin Fransız-Alman rekabeti, 1914 ve 1939 yıllarındaki savaşlara zemin hazırlamış ve bu rekabetin kalıcı bir çözüme kavuşturulması gerektiği düşünülmüştür. Bunun yanı sıra, Alman Sorununun çözümünün Almanya'nın daha geniş bir Avrupa'ya entegre edilmesiyle mümkün olacağı görüşü benimsenmiştir. Avrupanın Sovyet yayılmacılığından korunması ve iki kutuplu dünya düzeninde Avrupa'nın bağımsız

bir rol ve kimlik geliştirmesi de önemli bir hedef olarak belirlenmiştir. ABDnin, kendi ürünlerine pazar bulmak ve komünizmin yayılmasını engellemek amacıyla zengin ve birleşik bir Avrupa oluşturma isteği de dikkate alınmıştır. Son olarak, kıta Avrupasında egemen ulus-devletlerin barış ve zenginlik açısından bir tehdit olarak görülmesi, AKÇTnin kurulma gerekçelerinden biri olarak öne çıkmıştır. Bu faktörler, AKÇTnin oluşumunda belirleyici rol oynamıştır.

Daha sonraları 1957'de Roma Anlaşması ile Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) kuruldu. AET, 1967'de Avrupa Topluluğu'na (AT) dönüştü ve nihayet 1993'te Avrupa Birliği (AB) adını aldı.

1990lara geldiğimizde ise uluslararası ilişkilerde önemli değişimlerin yaşandığı bir dönem olarak karşımıza çıkar. 1991'de Sovyetler Birliği'nin çöküşü, Soğuk Savaş'ın sona erdiğini ve dünya düzeninde köklü değişikliklerin yaşandığını işaret etti. Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla, eski Sovyet bloğu ülkeleri bağımsızlıklarını kazandı ve birçok yeni devlet ortaya çıktı. Eski Sovyetler Birliği'nin çöküşü ve Doğu Avrupa'daki sosyalist rejimlerin sona ermesiyle, birçok ülke demokratikleşme ve serbest piyasa ekonomisi yönünde reformlar gerçekleştirdi. Bu ülkeler, batı tarzı demokratik kurumlar ve serbest piyasa ekonomisine geçiş yaptı. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle, ABD süper güç olarak uluslararası sistemde tek kutuplu bir yapı oluşturdu. ABD, dünya çapında ekonomik, askeri ve kültürel etkisini artırdı. Daha sonraları ise ABD hegemonyası göreceli olarak düşüş yaşamaya başladı. Ve tüm bu gelişmelerle beraber bölgeselcilik kavramı da değişip, dönüştü. En nihayetinde bölgeselcilik yeni bölgeselcilik olarak adlandırdığımız formuna geçiş yapmaya başladı.

Tüm bu gelişmeler ışığında yeni bölgeselciliği ele aldığımızda eski (hegemonik) bölgeselcilikten çok daha farklı çağrışımlar ifade ettiğini görürüz. Yeni bölgeselcilik, realist temellere dayanan hegemonik bölgeselciliğin aksine inşacı temellere dayanır. Verili ya da doğal değil, sosyal olarak inşa edilmiştir.[11] Avrupa ya da Batı merkezli değil genel itibariyle üçüncü dünya ülkelerinin benimsediği ve yapılandırdığı bir yaklaşımdır. Küreselleşmeye karşı bir tepki ya da rakip değildir. Küreselleşmenin içinde oluşan bir yapı taşı gibi, birbirini karşılıklı besleyen birimler olarak ortaya çıkmaktadır. Yeni bölgeselcilik aslında çok kutuplu dünya sisteminde biz de varız demek isteyen ülkelerin bir araya gelerek oluşturdukları iş birlikleri bütünüdür. Eski bölgeselcilik *hard power* kapsamındaki konulara odaklanırken, yeni bölgeselcilik *soft power* kapsamındaki konulara odaklanır. Yani bir başka deyişle, yeni bölgeselcilik güvenlik, ekonomi, politika gibi temaların yanı sıra sosyo-kültürel, ekoloji, yoksulluk, sürdürülebilir kalkınma, teknoloji, kimlik gibi temaları ön olarak ortaya koymaktadır. Maddeden ziyade değerlere odaklı bir yaklaşım

sergilemektedir. Uluslararası sistem içerisindeki diğer bölgesel örgütleri bir öteki ya da rakip olarak görmezler, aksine diğer bölgesel örgütlerle iş birliğine açık bir pozisyondadırlar. Tüm bu yönleriyle, yeni bölgeselciliğin ve bu bağlamda ortaya çıkan örgütlerin, eski bölgeselcilik yaklaşımlarına ve eski bölgeselciliğin ürünü olan örgütlere kıyasla daha liberal oldukları görülmektedir.

3. Dünden Bugüne Türk Devletleri Teşkilatı

Türk Devletleri Teşkilatının kısa öyküsünü ele aldığımızda temeli Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinin bağımsızlıklarını kazanmalarından sonra 1992 yılında başlayan ve Türk Devletleri Teşkilatı (eski adıyla Türk Konseyi) Sekretaryasının kurulduğu 2010 yılına kadar devam eden[12] Türk Dili Konuşan Devletler Başkanları Zirvelerine dayanmaktadır. 2009 yılına geldiğimizde Zirve Nahçıvan Anlaşması ile kurumsal bir kimlik kazanarak Türk Keneşi adını almıştır. 2021 yılında ise Keneşin adı Nursultan Nazarbayevin önerisiyle Türk Devletleri Teşkilatı (TDT) adını almıştır. Zirveler sürecinden bu yana TDTyi ele alacak olursak, süreci kurumsallaşma öncesi ve kurumsallaşma sonrası olarak ele alabiliriz. Kurumsallaşma öncesi süreç Türk Dili Konuşan Devletler Başkanları Zirveleri sürecini kapsar. Kurumsallaşma sonrası süreç ise 2009 Nahçıvan Anlaşması ile zirvelerin Türk Keneşine evrildiği ve sonrasını kapsayan dönemi içerir.

Zirveler sürecini ele aldığımızda, Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinin bağımsızlıklarını kazanmalarından sonra 1992 yılında başlayan ve Türk Devletleri Teşkilatı (eski adıyla Türk Konseyi) Sekretaryasının kurulduğu 2010 yılına kadar devam eden; Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkiye ve Türkmenistan Devlet Başkanları arasında gerçekleştirilen 10 zirve toplantısını içeren süreçtir.[13] İlk zirve Türkiyenin girişimiyle 31 Ekim 1992de, Ankarada I. Türk Dili Konuşan Ülkeler Devlet Başkanları Zirvesi gerçekleştirildi. Bu ilk zirvede, katılımcı ülkeler arasındaki ortak tarihsel ve kültürel bağlara vurgu yapılmış ve kardeşlik, dayanışma ve iş birliği ruhu ile bir araya geldiği ifade edilmiştir.[14] Zirve sonrasında imzalanan bildiride, gelecekteki tüm zirvelerin temel ilkeleri arasında yer alacak olan bağımsızlık, egemenlik, toprak bütünlüğü, içişlerine karışmama ve eşitlik gibi prensiplere vurgu yapılmıştır. Tüm bunlara ek olarak Türkiye Cumhurbaşkanı Turgut Özal, Türk Devletleri arasında gümrük mevzuatları uyumlulaştırılarak kişi, mal ve hizmetlerin serbest dolaşımına imkan tanıyan bir serbest ticaret düzeninin oluşturulması, ortak bir yatırım ve kalkınma bankasının kurulması, demiryolu, karayolu ve havayolu bağlantıları ile telekomünikasyon imkanlarının geliştirilmesi, Türk Devletlerinin doğal kaynaklarının Türkiye üzerinden Avrupaya sevk

edilmesi, dünya ekonomisine entegre olabilmek için ekonomik konularda koordinasyon ve işbirliği imkanlarının geliştirilmesi hususları üzerinde durmuştur.[15] İkinci zirve ise yine Türkiyenin ev sahipliğinde, 19 Ekim 1994te İstanbulda düzenlenmiştir. İkinci zirvede, ilk zirveden faklı olarak ele alınan konuları sıraladığımızda: Birleşmiş Milletler (BM), Helsinki süreci ve Avrupa Güvenlik ve İş birliği Teşkilatı (AGİT) kararları çerçevesinde Avrasyada kalıcı barışın sürdürülmesine vurgu yapılmıştır.[16] İlk kez ülkelerin dış politikalarına ait ve bölgesel sorunlar ele alınmış, bu kapsamda Ermenistan-Azerbaycan, Tacikistan-Afganistan, Bosna-Herksek ve Kıbrıs sorunları tartışılmış, ihtilafların BM ve AGİT kararları çerçevesinde barışçıl yollarla çözülmesi gerektiği ifade edilmiştir.[17] Kültürel iş birliği yoğunlaştırılmış ve bu bağlamda 12 Temmuz 1993te Almatı Anlaşması ile kurulan Türk Kültürü Teşkilatının (TÜRKSOY) önemi vurgulanmıştır.[18] Yine Sovyetlerin yanlış tarım politikaları nedeniyle yok olmaya yüz tutan Aral Gölünün eski haline dönüşmesi için çağrıda bulunulmuştur. Diğer zirvelerin, gerek kurumsallaşma öncesi gerek kurumsallaşma sonrası, işleyişinin ana hatlarını ilk iki zirve belirlemiştir. Zirveler, kültürel temelli olmakla birlikte, ilk iki zirvede görüldüğü gibi, ekonomik, politik, ekolojik, ulaştırma, enerji ve uluslararası güncel sorunları da ele alarak çok yönlü bir nitelik kazanmıştır. Ayrıca uluslararası güncel sorunlarda barışçıl ve çözüm odaklı bir çizgide ilerlemişlerdir ve bu bağlamda temel gaye bölge ve bölge dışında barışın korunması[19] olmuştur. Zirveler süreci giderek kurumsallaşma sürecinin de önünü açmıştır. 1996 Zirvesinde Daimi Sekretarya tesisi kararlaştırılmış, 1998 Zirvesinde Daimi Sekretarya Tüzüğü kabul edilmiş, 2000 yılındaki zirvede Daimi Sekretaryanın İstanbulda kurulması kararlaştırılmış, 2001 Zirvesinde Nursultan Nazarbayev Aksakallılar Konseyiyle Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenterler Asamblesi kurulmasını önermiş ve Kırgız Cumhuriyeti Devlet Başkanı Askar Akayev Zirve Daimi Sekreteryasının oluşturulmasını önermiştir.[20] 2-3 Ekim 2009 tarihlerinde Azerbaycanda yapılan Nahçıvan Zirvesi, Türk Dili konuşan ülkeler için iş birliğinin sürekli bir kurumsal kimliğe dönüşmesi açsından bir dönüm noktasıdır.[21] Dokuzuncu Zirve olan bu zirvede Türk Dili Konuşan Ülkeler İş Birliği Konseyi kuruldu. Kurucu üyeleri Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan ve Türkiye oldu. Onuncu Zirvede ise Nahçıvan Anlaşması ile kurulması kararlaştırılan ve bünyesinde Devlet Başkanları Konseyi, Dışişleri Bakanları Konseyi, Kıdemli Memurlar Komitesi, Aksakallar Heyeti ve Sekretaryayı barındıran Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi hayata geçirilmiştir.[22] Tüm bunlara ek olarak süreç içerisinde TÜRKSOY ve Türk Akademisi gibi yan kuruluşlar da kuruldu.

Türk Devletleri Teşkilatının (TDT), kurumsallaşma sürecini ele aldığımızda, kurumsallaşma sürecinden bu yana bugüne kadar 10 zirve toplantısı, 2 olağanüstü toplantı ve 2 gayriresmi toplantı gerçekleştirmiştir. Bu sürecin temel ilkeleri kurucu anlaşma olan Nahçıvan Anlaşmasında belirlenmiştir. Burada yine ortak tarih, ortak kültür

ve ortak dil referans alınmıştır. Tüm bunlara ek olarak kapsamlı işbirliğinin daha da derinleştirilmesi, bölgede ve bölge dışında barışın güçlendirilmesi güvenlik ve istikrarın temini, karşılıklı güven, ortak çıkarlar, eşitlik, karşılıklı danışmalar, kültürel farklılıklara saygı, müşterek kalkınma[23] gibi unsurlar da dahil edilmiştir. Aynı zamanda BM Şartının amaç ve ilkeleri ile uluslararası barış ve güvenlik, iyi komşuluk ve dostane ilişkilerin kurulmasını ve devletler arasında işbirliğini hedefleyen egemen eşitlik, toprak bütünlüğü ve uluslararası tanınmış sınırların ihlal edilmezliği dahil olmak üzere, uluslararası hukukun evrensel düzeyde kabul gördüğü ilke ve normlara bağlılıklarını ifade etmişlerdir.[24] Diğer uluslararası örgütlerle ve devletlerle işbirliğine açık olduklarını da belirtmişlerdir. Bu bağlamda diğer örgütlerin toplantılarına TDT olarak katılım göstermişlerdir ve diğer örgütleri de zirve toplantılarında ağırlamışlardır.

Yine zirvelerde kültürel işbirliği, eğitim ve bilim işbirliği, ekonomik işbirliği, dış politika ve güvenlik konularında işbirliği, gençlik ve spor konularında işbirliği, diaspora işlerinde işbirliği, toplumsal ve insani ilişkiler alanında işbirliği, medya ve enformasyon alanında işbirliği, Türk Dünyasında kurumsal işbirliği, uluslararası kuruluşlarla ilişkiler alanında işbirliği başlıkları altında istişarelerde bulunulmuş, projeler geliştirilmiş ve bu projeler hayata geçirilmiştir.

Kurumsallaşma öncesi süreçte zirveler daha seyrek yapılırken, kurumsallaşma süreci sonrasında zirveler hemen hemen her yıl düzenlenmiştir. Bu dönemde ilişkiler ve işbirlikleri derinleşmiş ve genişlemiştir. Başlangıçta kültürel eksenli yapılanan TDT, zamanla ekonomik ve siyasi alanlarda da etkili hale gelmiştir. Ayrıca, katılımcı ülkelerin iç gelişmeleri yakından takip edilmiş, kriz, savaş, deprem gibi yıkıcı olaylar karşısında birbirlerine destek olmuşlardır.

4. Bölgeselcilik Tartışmaları Perspektifinde Türk Devletleri Teşkilatı (TDT)

Türk Devletleri Teşkilatı (TDT) serüvenine 1992 yılında Türk Dili Konuşan Devlet Başkanları Zirvesi olarak başlamıştır. Üyelerini ortak bir çatı altında birleştiren en önemli unsurlar, ortak dil, ortak tarih ve ortak kültür olmuştur. Bu çerçevede sayısız kültürel ve ekonomik projeye imza atmışlardır. 2009 yılında bu zirve dizisi, Nahçıvan Anlaşması ile kurumsallaşarak Türk Keneşi'ne dönüşmüştür. 2021 yılında ise Nursultan Nazarbayev'in önerisiyle Keneş'in adı Türk Devletleri Teşkilatı olarak değiştirilmiştir. Başlangıçta kültürel bir eksende ortaya çıkan örgüt, zamanla sadece kültürel konularla sınırlı kalmamış; ekonomi, ulaşım, enerji, güvenlik, eğitim, akademi, medya, teknoloji, tarım ve ekoloji gibi

birçok alanda da projeler geliştirmiş ve yan kuruluşlar kurmuştur. İlk etapta siyasi açıdan zayıf olan TDT, üyelerinin bağımsızlıklarını pekiştirmeleri ve üzerlerindeki Rus baskısından yavaş yavaş kurtulmaları sayesinde siyasi alanda da güç kazanmaya başlamıştır. Son olarak gerçekleşen Suşa Zirvesi de bunu kanıtlar niteliktedir. Tüm bunlara ek olarak, TDT farklı ülkelerle ve organizasyonlarla iş birliğine açık, çözüm odaklı, barışçıl, hegemonya karşıtı, devletlerin ve diğer uluslararası aktörlerin içişlerine karışmaktan imtina eden, çok yönlü ve katmanlı bir örgüt olarak öne çıkmaktadır.

Kısaca bölgeselcilik tartışmalarını hatırlayacak olursak, 1950'ler ve 1980'lerdeki eski (hegemonik) bölgeselcilik tartışmaları, realist bir perspektif üzerinden ele alınmıştır. Bu dönemde bölgeselleşme, güvenlik, siyasi ve ekonomik temeller üzerine inşa edilmiştir. 1950'lerde entegrasyon süreci olarak değerlendirilen bölgeselleşme, 1980'lerde küreselleşmeye karşı bir rakip ve küresel düzen için bir tehdit olarak görülmeye başlanmıştır. Devlet ve Avrupa merkezli bir yaklaşım olup, Avrupa modeline göre inşa edilmiştir.[25] Burada belirleyici olan faktör bölgenin iç dinamikleridir.[26] Yine isminden de yola çıkılacağı üzere hegemonik bir yapıya sahiptir. Çıkarları doğrultusunda diğer devletlere ve uluslararası örgütlere yaptırım uygulamaktan, içişlerine karışmaktan çekinmezler. İlk bölümde de olduğu üzere burada gösterebileceğimiz en iyi örnek ABdir. Kuruluş bakımından AByi ele aldığımızda, İkinci Dünya Savaşının yıkıcı etkileri sonrası Avrupa'da ekonomik yeniden yapılanmayı teşvik etmek, Fransız-Alman rekabetini çözerek barışı sağlamak, Almanya'nın Avrupa'ya entegrasyonu ile bölgesel sorunları gidermek, Avrupa'nın Sovyet yayılmacılığından korunmasını sağlamak ve ABD'nin komünizmi engellemek ve pazar bulmak için birleşik bir Avrupa oluşturma arayışı[27], gibi nedenler öne çıkmaktadır. Yine AB her ne kadar liberal değerleri savunuyor olsa da söz konusu olan durum çıkarları olduğunda diğer devletlere ve uluslararası örgütlere yaptırım uygulamaktan, içişlerine karışmaktan çekinmemektedir. Bu duruma en iyi ABnin diplomatik yetkililerinin KKTCnin TDTye gözlemci üye olması durumunun katılımcı ülkelere negatif etkilerinin olacağı yönündeki açıklamaları[28] örneği verilebilir. Yine ABnin hegemonik bölgeselcilik tartışmaları içerisinde ötekileştirici bir tutum sergileyerek kendine yer bulduğunu ileri sürebiliriz. Buna örnek olarak Türkiyenin ABye katılım müzakerelerinde, ABnin Türkiyenin Müslüman bir ülke olmasının Avrupa'nın kültürel ve dini kimlikleriyle uyumlu olup olmadığına dair endişeleri ve Türkiye'nin bu kimliklerle nasıl entegrasyon sağlayacağı konusundaki değerlendirmeleri örnek olarak gösterilebilir.

Yeni bölgeselcilik ise, eski (hegemonik) bölgeselcilikten oldukça farklı çağrışımlar taşır. Realist temellere dayanan hegemonik bölgeselciliğin aksine, yeni bölgeselcilik inşacı temellere dayanır ve doğal ya da verili değildir; sosyal olarak inşa edilmiştir[29]. Avrupa

veya Batı merkezli bir yaklaşım yerine, genellikle üçüncü dünya ülkeleri tarafından benimsenen ve yapılandırılan bir yaklaşımdır. Küreselleşme karşıtı bir tepki ya da rakip olarak değil, küreselleşme sürecinin bir parçası olarak ortaya çıkar ve birbirini karşılıklı olarak besleyen birimler şeklinde gelişir. Yeni bölgeselcilik, çok kutuplu dünya sisteminde maddeden ziyade değerlere odaklanan bir yaklaşımdır. Ekletik ve bölgeye özgü bir yaklaşım sergiler.[30] Her bölgenin farklı özelliklerini dikkate alarak bölgelerin karşılaştırmalı bir şekilde analizi yapılır.[31] Uluslararası sistemdeki diğer bölgesel örgütlerle rekabet etmek yerine, onlarla iş birliği yapmaya açık bir tutum sergiler. Bu yönleriyle, yeni bölgeselciliğin ve bu bağlamda ortaya çıkan örgütlerin, eski bölgeselcilik yaklaşımlarına ve eski bölgeselcilik ürünü olan örgütlere kıyasla daha liberal oldukları görülmektedir.

Tüm bu bölgeselcilik tartışmalarını ve TDTnin dünden bugüne gelişim öyküsünü incelediğimizde, TDTnin kültürel bir odak noktası olmasına rağmen sadece kültürel alanla sınırlı kalmadığını görüyoruz. Üzerinde çalıştığı konuları ve gerçekleştirdiği projeleri, çok sayıda sektörle çeşitlendirmiş ve ilerleme kaydetmiştir. Bunlara ek olarak üzerine çalıştığı proje ve konuları diğer ülke ve uluslararası örgütlerin iş birliğine açık hale getirmiştir. TDT küresel veya bölgesel krizler, ihtilaflar ve savaşlara karşı barışçıl ve çözüm odaklı bir yaklaşım benimsemiştir. TDT hegemonya karşıtı bir tutum sergilemekte ve devletlerin veya diğer uluslararası örgütlerin içişlerine karışmaktan kaçınmaktadır. Bunlarla beraber ötekileştirici politikalar yerine bütünleştirici politikalar izlemektedir. NATO üyesi Türkiye ile Kollektif Güvenlik Anlaşması Örgütü (KGAÖ) üyeleri Kazakistan ve Kırgızistan'ın TDT üyesi olmalarını buna örnek olarak gösterebiliriz. NATO, başlangıçta SSCB'ye karşı bir blok oluşturmak için kurulmuştu. Ancak bugün, SSCB'nin ardılı olan Rusya'nın öncülüğünde kurulan KGAÖ üyeleriyle NATO üyesi Türkiye'nin TDT içinde ortak bir paydada buluşup birlikte hareket ettiğini görüyoruz.

Tüm bu yönleriyle liberal bir örgüt olma özelliğini gösteren TDTnin kendine yeni bölgeselcilik anlayışında bir yer bulduğunu söyleyebiliriz.

5.Sonuç

Bu çalışmada ilk bölümde bölgeselcilik tartışmaları ele alınmıştır. Bu bağlamda, eski (hegemonik) bölgeselcilik ile yeni bölgeselcilik ayrı ayrı incelenmiş ve karşılaştırmaları yapılmıştır. Hegemonik bölgeselciliğin açıklanması için Avrupa Birliği (AB) örneği ele alınmış ve AB üzerinden detaylı bir analiz yapılmıştır.

İkinci bölümde ise, Türk Devletleri Teşkilatı (TDT) arkaik bir perspektifte ele alınmış, kuruluş temelleri ve geçirdiği değişim ve dönüşüm süreçlerine değinilmiştir. Bu süreçte, TDT üyesi ülkelerin birbirleriyle olan ilişkileri, örgütün uluslararası arenadaki diğer devletlere ve örgütlere yönelik yaklaşımları incelenmiştir.

Üçüncü bölümde ise ilk iki bölüm sentezlenerek TDTnin bölgeselcilik tartışmaları içerisindeki yeri tartışılıp, analiz edilmiştir. Böylelikle TDTnin kendisine yeni bölgeselcilik anlayışı içerisinde yer bulduğu ortaya koyulmuştur.

Bu çalışmada, hegemonik bölgeselcilik kavramı AB üzerinden örneklendirildiği için, AB ve Türk Devletleri Teşkilatı (TDT) arasında kıyaslama yapılması da mümkün olmuştur. Bölgeselcilik tartışmaları bağlamında, yeni bölgeselciliğin ve bu bağlamda ortaya çıkan aktörlerin, hegemonik bölgeselciliğe ve onun ardılı olarak ortaya çıkan aktörlere göre daha liberal oldukları ilk bölümde ortaya konmuştur. Bu bulgular ışığında, TDTnin ABye kıyasla çok daha liberal ve barışçıl bir örgüt olduğu sonucuna varılmıştır.

Yine ilk bölümde AB, ikinci bölümde TDT kısaca arkaik perspektiften ele alınmıştır. Bu incelemede, AB düşüncesi 16. yüzyıla kadar geri gidilerek, düşünürlerin ve teorisyenlerin Avrupa bütünleşmesine dair hayallerine kısaca değinilmiştir. Avrupanın dilsel, tarihsel ve kültürel farklılıkları ve o dönemin konjonktürel koşulları (örneğin, ulus devletler sisteminin ortaya çıkması ve veraset savaşları) nedeniyle, bu bütünleşme hayali uzun süre ütopya olarak görülmüştür. Ancak, 1952'de Avrupa Kömür Çelik Topluluğu Anlaşması ile bu hayallerin temelleri atılmış ve 1993'te Maastricht Anlaşması ile Avrupa Birliğine (AB) dönüşerek hayaller gerçek olmuştur. İkinci bölümde ise Türk Devletleri Teşkilatının (TDT), ortak dil, tarih ve kültür temelinde kurulduğu ve barışçıl, çözüm odaklı bir yaklaşım benimsediği açıklanmıştır. Bu bağlamda, birbirinden kültürel, tarihsel ve dilsel olarak oldukça farklı, hatta o dönemde bazılarının birbirine düşman olan (örneğin, Almanya ve Fransa) devletlerden oluşan AB'yi göz önünde bulundurarak, TDTnin geleceğinin Türk Birliğine dönüşme potansiyelinin, oldukça yüksek bir olasılık olduğu, sadece bir ütopya olmadığı sonucuna varılmaktadır.

[1] Pelin Musabay Baki, La Coopération Entre Les Pays Turcophones Et Le Nouveau Régionalisme, (Doktora Tezi, Galatasaray Üniversitesi, 2020), 48.

[2] A.g.e, 48.

[3] Pelin Musabay Bakiden Türk Dünyasının Avrasyada Yürüttüğü İşbirliği ve Bölgeselleşme

https://www.avim.org.tr/tr/Duyuru/PELIN-MUSABAY-BAKI-DEN-TURK-DUNYASI-NIN-AVRASYA-DA-YURUTTUGU-ISBIRLIGI-VE-BOLGESELLESME-SURECINE-ISIK-TUTAN-KITAP-CALISMASI.

[4] Kolasi Klevis, Akdevelioğlu Atay ve Özen Çınar, Bölgesel Düzen Anlayışında Değişim: Hegemonik Bölgeselcilikten Yeni Bölgeselciliğe Geçiş, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 78, 3 (2023): 585.

[5] A.g.e, 586.

[6] Andrew Heywood, *Küresel Siyaset* (Ankara: Liberte Yayın Grubu, 2013), 581.

[7] Heywood, *Küresel Siyaset,* 581.

[8] A.g.e, 581.

[9] A.g.e, 581.

[10] A.g.e, 582.

[11] Klevis vd, Bölgesel Düzen Anlayışında Değişim: Hegemonik Bölgeselcilikten Yeni Bölgeselciliğe Geçiş,600.

[12] Zirveler, Türk Devletleri Teşkilatı, erişim tarihi 06 Ağustos, 2024, https://www.turkicstates.org/tr/zirveler.

[13] Zirveler

[14] Halil Emre Deniş ve Fatih Demircioğlu, Türk Devletleri Teşkilatından Türk Birliğine: Bir Bütünleşme Projeksiyonu *Türk Dünyasında Güncel Sorunlar ve Türk Devletleri Teşkilatı* içinde, haz. Mehmet Emin Erendor

(Ankara: Nobel Yayınları, 2023) 536.

[15] Zirveler

[16] Deniş ve Demircioğlu, Türk Devletleri Teşkilatından Türk Birliğine: Bir Bütünleşme Projeksiyonu, 537.

[17] A.g.e, 537.

[18] A.g.e, 537.

[19]
Türk Devletleri Teşkilatı, Türk Devletleri Teşkilatı, erişim tarihi 07 Ağustos, 2024, https://www.turkicstates.org/tr/turk-konseyi-hakkinda#:~:text=T%C3%BCrk%20Devletleri%20Te%C5%9Fkilat%C4%B1%20(eski%20ad%C4%B1yla,%2C%20K%C4%B1rg%C4%B1zistan%20ve%20T%C3%BCrkiye%60dir.

[20] Zirveler

[21] Deniş ve Demircioğlu, Türk Devletleri Teşkilatından Türk Birliğine: Bir Bütünleşme Projeksiyonu, 540.

[22] Zirveler

[23]
Nahçıvan Anlaşması, Türk Devletleri Teşkilatı, erişim tarihi 07 Ağustos, 2024, https://www.turkicstates.org/assets/pdf/temel_belgeler/Nahcivan_Anlasmasi_Turkce_20140417_193951.pdf

[24] Nahçıvan Anlaşması

[25] Pelin Musabay Baki, La Coopération Entre Les Pays Turcophones Et Le Nouveau Régionalisme, (Doktora Tezi, Galatasaray Üniversitesi, 2020), 48.

[26] A.g.e, 48.

[27] Heywood, *Küresel Siyaset,* 582.

[28] Georgi Gotev, "EU Warns Central Asia of Negative Effects Over Appeasing Turkey with North Cyprus," Euractiv, erişim tarihi 29 Temmuz, 2024, https://www.euractiv.com/section/global-europe/news/eu-warns-central-asia-of-negative-effects-over-appeasing-turkey-with-north-cyprus/.

[29] Klevis vd, Bölgesel Düzen Anlayışında Değişim: Hegemonik Bölgeselcilikten Yeni Bölgeselciliğe Geçiş,600.

[30] Musabay Baki, La Coopération Entre Les Pays Turcophones Et Le Nouveau Régionalisme, 48.

[31] A.g.e, 48.

Yazar hakkında :

Atıfta bulunmak için: SARICA, Berna. 2026. "YENİ BÖLGESELCİLİK TARTIŞMALARI PERSPEKTİFİNDE TÜRK DEVLETLERİ TEŞKİLATI." Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM), Uep Rapor No.2024 / 1. Eylül 16. Erişim Ekim 30, 2026. https://www.avim.org.tr/UEPRapor/YENI-BOLGESELCILIK-TARTISMALARI-PERSPEKTIFINDE-TURK-DEVLETLERI-TESKILATI

Süleyman Nazif Sok. No: 12/B Daire 3-4 06550 Çankaya-ANKARA / TÜRKİYE
Tel: +90 (312) 438 50 23-24 • **Fax**: +90 (312) 438 50 26
@avimorgtr
https://www.facebook.com/avrasyaincelemelerimerkezi
E-Posta: info@avim.org.tr
http://avim.org.tr

© 2009-2025 Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM) Tüm Hakları Saklıdır